

*„Jsou děti ze sociálně
vyloučených lokalit obětí
nebo v objetí českých škol?“*

Pavel Košák
Člověk v tísni, o.p.s.
program Varianty

22. 2. 2010, Karlovy Vary

Honzíkova cesta

■ Honzíkova cesta – kazuistika pro učitele

- **Prospěch:** Jan vyniká v tělocviku, je průměrný v matematice, má nedostatky ve čtení a psaní, nečte plynně, čte velmi pomalu, zakoktává se. Jeho písmo je neúhledné, při psaní vážne jemná motorika. Projevuje zájem o přírodu a zvířata, je velmi zvědavý a „živý“.
- Vysvědčení v 1. třídě bylo průměrné, v této době se účastnil společných výletů a akcí se třídou, nyní na společné exkurze nejezdí, nenosí z domova finanční příspěvky na akce. V době výletů se účastní vyučování ve vedlejší třídě, kde mívá konflikty. Nedávno se na vyučování v této „náhradní“ třídě nedostavil, omluvenku nepřinesl. Tzn. má v tomto měsíci 4 neomluvené hodiny. Na vyučování je nedostatečně připraven a vybaven, úkoly nemají dostatečnou kvalitu, nedokončuje je, sporadicky je vůbec nepřinese, nenosí pastelky, často nemá čím psát, sešity a učebnice má poničené, „upatlané“. Na tělocvik nenosí vhodnou obuv. V poslední době je často napomínán, je nesoustředěný. Zdržuje práci s ostatními.
- **Rodinná situace:** 3 sourozenci: Dana 3 roky, Martin 12 let, Andrea 10 let. Martin i Andrea navštěvují základní školu praktickou (dříve zvláštní škola). Otec je téměř rok nezaměstnaný, má základní vzdělání, matka je v domácnosti, má dokončenou zvláštní školu. Rodina bydlí v domě obývaném z velké většiny Romy, ve vzdálenosti od školy cca 1 km. Rodina v posledním roce neplatí nájemné, věc je předána soudu s návrhem na vystěhování bez nároku na náhradní ubytování. Matka se zmínila, že by bylo možná lépe, aby byl chlapec přeřazen do zvláštní školy, do které již chodí jeho starší sourozenci. Škola je vzdálena od místa bydliště cca 3 km.

Honzík R

- Doporučení k přechodu na ZŠP je 2,77 x častější u Honzíka R.
- Nízká míra schopnosti identifikovat kořeny vzdělávacích obtíží
- Etnizace a mýtizace problému (mýtus homogenního prostředí)
- Nedostatečná znalost a dostupnost podpůrných mechanismů a sociálních služeb.
- Existence institucí.

Honzík - NR

Sociální vyloučení a škola

- Omezený jazykový kód, etnolekt
- Deficity v oblasti rozvoje kognitivních funkcí dětí
- Nedostatek podpory ze strany rodičů
- Obecně nevyhovující prostředí bytů
- Motivační deficity
  - Zkušenosti rodičů – jak jim prospělo vlastní vzdělávání
  - Ekonomická nevýhodnost vzdělávání

Životní kontext

- V podmínkách sociálně vyloučeného prostředí jsou velmi omezené možnosti pro učení se pojmem na základě vlastní zkušenosti. Rada pojmů nemůže vzniknout z přirozené interakce se světem, neboť životní prostor je omezený jednak tím, že děti tráví většinu času pouze v místě bydliště (nikam prakticky nejezdí) a jednak byt a jeho bezprostřední okolí jsou minimálně vybaveny různorodými předměty.
- *Ríša dovedl vymezit kategorii ovoce vůči opozici květin, ale již měl potíže s vymezením ovoce vůči obrázkům s koláči, s bábovkou a sýrem. - V domácnosti, kde žije Ríša, není místo skladovat potraviny odděleně. Zatímco běžně má pečivo, ovoce i zelenina své vyčleněné místo i podle toho, jaká teplota je vhodná ke skladování, v místnosti, kterou rodina obývá, je vymezeno jen jedno velmi malé místo ke skladování všech druhů potravin.*

Didaktická nadstavba

- Neuvědomovaná součást výchovy většinové populace
- Usměrnění pozornosti dítěte na určitý typ podnětů - co dítě vnímá jako podnět
- Probíhá formou hry – specifická oblast her (oproti spontánní hře dětí), kdy je navíc vzdělávací cíl

Výkonnost v testu i ve škole závisí do značné míry na vzdělanostní tradici v rodině.

Obrazový materiál

- Knížky, časopisy, kostky s obrázky, omalovánky, pexeso procvičují vizuální percepci – základ pro další rozvoj schopností
- Procvičenost **vizuální percepce** určuje schopnost **základní abstrakce**.
- Zkušenost s obrazovým materiálem určuje, co a jaký význam jsme schopni z obrazu vyčíst

Didaktické hry

- Hry založené na principu vytváření analogií a třídění a na principu skládání obrázků (puzzle)
- Rozvíjejí vizuální percepci, prostorovou a plošnou představivost a významně podporují analyticko-syntetické myšlení
- Znalost principů třídění a analogií podporuje dovednost analyzovat vlastnosti, které jsou potřeba pro přiměřený rozvoj matematických představ a dostatečnou připravenost pro nácvik čtení a psaní.

Kreslení

- souvisí s oblastí vizuomotoriky (ruka-oko)
- s jemnou motorikou
- s orientací na ploše
- s úrovní grafomotoriky

Pracovní zralost

- Schopnost spolupracovat přiměřeně k věku, respektovat autoritu, přizpůsobit se požadavkům
- Zvládnout pracovat samostatně, potřebná míra motivace dokončovat úkoly, snaha hledat řešení
- Úroveň záměrné pozornosti – dostatečná koncentrace pozornosti je základem pro rozvoj dalších poznávacích funkcí

Jedná se o kulturně ustavené koncepty pro adekvátní chování.

Jazyk

- Děti do jistého věku a do jisté míry disponují **koncepty** pro které nemají přesné a přiléhavé verbální výrazové prostředky, tedy **pojmy**.
- Děti ze sociálně znevýhodněných rodin nemají tolik zkušenost s otázkami dospělých, s jejich vyprávěním a výkladem. Nejsou tedy cíleně vedeny, aby věci pojmenovávaly či analyzovaly jejich odlišnosti či podobnosti. Schází jim výklad k tomu, co okolo sebe vidí a reflektují.
- **Děti mají ustaveny určité koncepty o světě kolem sebe, které mohou odpovídat jejich realitě, ale neplatí mimo jejich prostředí. Výrazně jim schází zkušenosti, oproti dětem z většinové společnosti, s adekvátními pojmy. Kromě toho mají některé koncepty (přibližné pojmenování), založeny na jiných detailech, nebo jim naopak znalost zásadních detailů schází.**
- **Děti často neznají správný význam slov *stejný/jiný, liší se, je podobný apod.,* přičemž rozlišování a označování rozdílů mezi objekty je základem pojmů.**
(Např. děti rozpoznají, co je stejné a jiné – znají koncept odlišného a stejného, ale nedovedou odpovědět na přímou otázku „co je stejné a jiné“, neboť to není přirozená a běžná součást jejich slovníku - neumí abstrahovat a pojmenovat základní odlišnost.)

Příklady důsledků

- Děti často nerozumí adekvátně běžně užívaným pojmům, resp. i když je používají, často je význam pojmů posunutý. - Proto je nutné vysvětlovat významy slov, která jsou jinak považována za samozřejmou součást slovníku dětí (př. Sam se lísá. Tele se pase u lesa. Máte lupu? Mami, supí sup? Mami, má se lípa líp? Slabikář, str 16).
- Děti nerozumí obrazovému materiálu způsobem, který předpokládáme či očekáváme. – Proto je třeba ptát se na porozumění obrázkům a popřípadě vysvětlovat.
- Nedostatečná zkušenost s obrazovým materiálem a kreslením ovlivňuje míru rozvoje zrakového a sluchového rozlišování a percepce. (genetická x analyticko-syntetická metoda) Proto vždy nastane velká potíž s psaním již v první třídě. Pro děti, které jsou bez průpravy, je těžké zvládnout čtyři typy písmen. Pokud ještě zvládají tiskací písmena, potíže nastanou u nácvičku psacích tvarů (slabá úroveň grafomotoriky, vizuomotoriky, orientace na ploše...). Nabízí se otázka, jak moc je nezbytné trvat na nácvičku psacího písma

Historická paměť romských dětí

- **Generace babiček a dědečků žila na Slovensku v tzv. romských osadách, většinou bez vzdělání**
- **Střední generace vychodila zvláštní školu a pocítila tlak na asimilaci**
- **Třetí mezník období po roce 1989:**
  - ztráta práce z důvodů nízké kvalifikace,
  - ztráta bytu a základních existenčních jistot
  - sestěhovávání do míst
„se.špatnou.adresou“
  - adaptace život. strategií na život v sociálně vyloučeném prostředí.

NAŠI SOUSEDÉ

V našem městě bydlí spousta lidí jiné národnosti než české. Například Chanovi jsou z Pekingů. Jejich rodina má za rohem čínskou restauraci. Na stěnách mají krásné fotografie z Číny. Chtěla bych, aby mi o své zemi vyprávěli, ale neumí skoro vůbec česky. Zato vaří zvláštní a moc dobrá jídla a my k nim chodíme slavit rodinná výročí.

V naší ulici žijí také Tancošovi, to jsou Romové. Jejich Klárka úžasně tancuje, chodí se mnou do taneční školy. Klárčin tatínek pracuje jako dělník na stavbě, maminka se stará o mladšího brášku. Tancošovi mají velkou rodinu, často se s příbuznými navštěvují. Klárčina babička Friška umí vyprávět krásné příběhy. Narodila se na Slovensku, její tatínek byl kovář a hudebník, kterého si všichni vážili. Klárčin strýček se také živí jako muzikant. Když někdy jedu s Klárkou a její maminkou tramvají, lidé se po nás otáčejí a drží si tašky, jako bychom je chtěly okrást. Je to strašně nepříjemné. Klárka se tomu jen smutně směje, prý to zažívá každý den. Ale její teta pracuje v nějaké organizaci, která se snaží, aby u nás lidé Romové začali mít rádi a oni se tu cítili lépe. Držím jí palce, protože Klárka je moje dobrá kamarádka.

Naproti nám mají krásný dům Mobatuovi. Jsou to afričtí černoši. David Mobatu se mnou chodí do školy. Jeho rodiče jsou humanitární pracovníci. David naštěstí mluví česky a o Africe toho spoustu ví. Narodil se sice tady, ale do Afriky létá s rodiči každý rok. Zná pralesy a pouště, období deštů a sucha, jedovaté hady a palmy. Vypráví také smutné příběhy o lidech, kteří nemají pitnou vodu, o dětech, které nemůžou chodit do školy a umírají hladem a na nemoci. Jeho rodiče pro takové lidi organizují pomoc na celém světě.

V našem městě žijí také Vietnamci a několik arabských rodin. Všichni, se kterými se umím domluvit, mi říkají zajímavé věci. Žijí trochu jinak než my, mají jiné koníčky a zvyky. Máme ale také hodně společného.

Už vím, že na světě je mnoho různých míst a lidé na nich vedou odlišné životy. Až budu velká, budu hodně cestovat, abych se toho dozvěděla co nejvíc. Potom asi napíšu knížku o všech místech a o lidech na celém světě.

1. Co víš o lidech z Afriky nebo Asie? Co mají asi lidé na celém světě společné, v čem se liší?
2. Žijí ve tvém okolí lidé jiné národnosti? Co o nich víš? Řekni ostatním.

III. Lidé kolem nás [1] Namalujte nebo vystřihujte obrázky lidí z celého světa. Čím se liší jejich vzhled? Vytvořte nástěnku, diskutujte. – Najděte v časopisech, na internetu a v encyklopediích co nejvíc informací o lidech jiných národností a jejich zemích. Napište společný seznam všeho, co byste chtěli ve světě vidět. [2] Co se vám líbí/nelíbí na jiných způsobech života? Proč je dobré je znát? Co byste se rádi naučili? Byli jste v čínské restauraci, v arabském bistro, v čajovně nebo v obchodě s indickým oblečením?

Jak z toho ven?

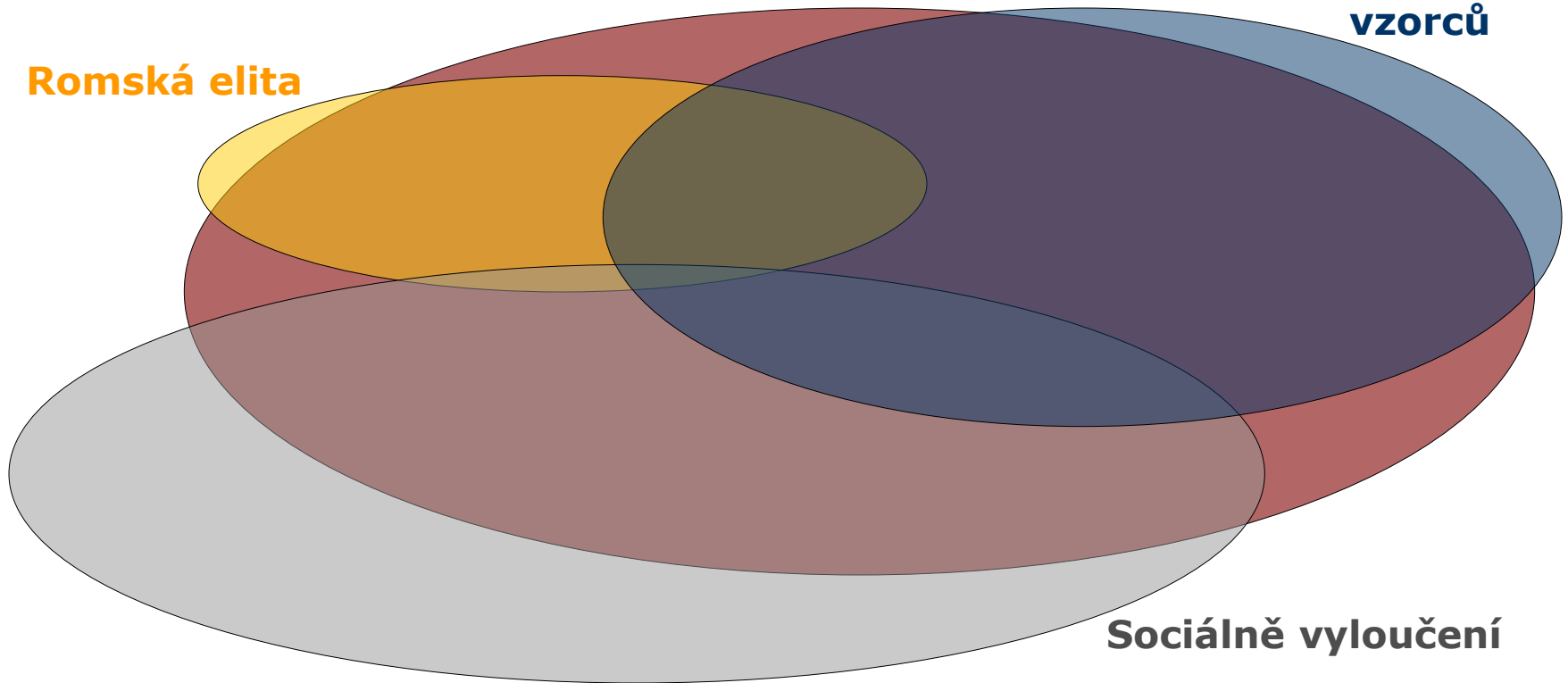
- Inkluze
- Integrace
- Segregace
- ...

Etnický vs. sociální aspekt

Lidé s připsanou etnicitou na základě fyziologických rysů

Nositelé tradičních romských kulturních vzorců

Romská elita

Sociálně vyloučení

People In Need

Děkujeme za pozornost!

pavel.kosak@clovekvtisni.cz

www.varianty.cz